

"Orde heerst in Boedapest"

Oktober 1956: de Hongaarse arbeidersopstand

Inhoud

De voortekenen van het "nationaliseren" van het stalinistische systeem van Polen tot Hongarije en de fractiestrijd.....	2
a) Poznán (Polen).....	3
b) Het geval Hongarije.....	4
De Hongaarse oktober: oproer, opstand en revolutie.....	5
Het staatsapparaat en de stalinistische partij proberen zich te herstellen en bereiden de contrarevolutie van binnenuit en buitenaf voor	7
Arbeidersraden tijdens en na de opstand	10
a) De vorming van raden vóór 4 november	10
Hoe functioneerden deze raden, wie waren hun leden en wat waren hun doelen?.....	11
b) Na de militaire nederlaag op 4 november.....	12
Epiloog: "Overwinning uit nederlaag"?	14
Een aanvulling: Georg Lukács.....	16

'Orde heerst in Warschau!' — 'Orde heerst in Parijs!' — 'Orde heerst in Berlijn!' Zo lopen de berichten van de hoeders van 'de orde' elke halve eeuw van het ene centrum van de historische strijd in de wereld naar het andere. En de jubelende 'overwinnaars' merken niet dat een 'orde', die periodiek staande moet worden gehouden door bloedige slachtpartijen, onweerstaanbaar haar historisch lot, haar ondergang tegemoet gaat.... De massa's waren op de hoogte, zij hebben deze 'nederlaag' gemaakt tot een keten van die historische nederlagen, die de trots en de kracht zijn van het internationale socialisme. En daarom zal uit deze 'nederlaag' de toekomstige overwinning opbloeien.

(Rosa Luxemburg, Die Rote Fahne nr. 14, 14 januari 1919)¹

De terugkeer naar de oude partijen, de jacht op leden van de geheime politie en ongetwijfeld ook op communistische functionarissen, de beslissing om de naam van de communistische partij te veranderen, de terugkeer van de emigranten, het verschijnen van "emigranten van binnenuit", het mogelijke bestaan van een reactionaire samenzwering binnen het leger, alles wees erop dat de Hongaarse opstand afstevende op de volledige liquidatie van wat men de socialistische grondslagen van het regime noemt.

(Jean-Paul Sartre, L'Express, 9 november 1956)

¹ Naar Rosa Luxemburg, *Orde heerst in Berlijn, een keuze uit haar geschriften. Manifesten*, L.J.C. Boucher, Den Haag: <https://www.marxists.org/nederlands/luxemburg/1916/1916pamfletten.htm#b7>

Meer dan vijftig jaar geleden brak een van de grootste arbeidersopstanden van de twintigste eeuw uit. De nieuwe lagen van de bourgeoisie die sinds 1989 in Hongarije aan de macht zijn, maakten van de datum van de opstand (23 oktober 1956) al snel een "feest van nationale en republikeinse eenheid", om zo de proletarische specificiteit ervan te ontkennen.

Deze arbeidersopstand trof de mensen door zijn intensiteit en veroorzaakte een aanzienlijke opschudding in de stalinistische communistische partijen van West-Europa. Voor het eerst sinds de arbeidersopstanden in Oost-Berlijn en Poznań verspreidde een arbeidersopstand tegen de Partijstaat en zijn Sovjet-"dekmantel" zich over een heel land.

In 1919 vond in Hongarije een 133 dagen durende revolutie van arbeidersraden plaats onder de zeer twijfelachtige en bijna dictatoriale leiding van Bela Kun, een voormalige (en zeer middelmatige) vakbondsfunctionaris. De radenrepubliek zoals Bela Kun zich die voorstelde, was in woorden een republiek waarin de raden de politieke macht in handen had, en in werkelijkheid een republiek waarin de vakbonden een orgaan waren voor de wederopbouw en het economisch beheer van de staat en geen echt machtsorgaan van onderop.²

In oktober en november 1956 verscheen er een leuze die de ter ziele gegane Radenrepubliek leek over te nemen, maar deze bekritiseerde: "de *werkelijke* macht aan de arbeidersraden". Haastig, verspreid en vaak verward, begon deze slogan toegepast te worden. De beweging werd echter al snel verpletterd door Sovjettanks. Deze verplettering, die uiteindelijk impliciet werd goedgekeurd door de Westerse mogendheden, het Joegoslavië van Tito en openlijk door China, werd overschaduwed door de Suezcrisis, die de spontane opstand van de Hongaarse arbeiders op de achtergrond plaatste, tot grote opluchting van Frankrijk en Groot-Brittannië, die hun troepen naar het kanaal hadden gestuurd om Israël te steunen en vooral om het zeeverkeer door het Suezkanaal en de Rode Zee te controleren.

De voortekenen van het "nationaliseren" van het stalinistische systeem van Polen tot Hongarije en de fractiestrijd

Chroesjtsjovs "onthullingen" achter gesloten deuren op het twintigste congres van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie in februari 1956 over wat bescheiden "de misdaden van Stalin" werden genoemd, konden niet "geheim" blijven en hadden al alle stalinistische partijen diep geschokt, vooral de partijen aan de macht in het Oosten en die in het Westen, zoals de Franse Communistische Partij (PCF), die hun arbeidersbasis dreigden te verliezen. Ze vreesden allemaal dat dit de opening van een "doos van Pandora" zou zijn, die niet alleen hoop maar ook woede zou losmaken onder arbeiders die geen illusies hadden over de aard van een staat waarvan de "sociale" voordelen beperkt waren tot de dunne laag van "leiders".

Het terrorisme van deze staat, waarvan de basis het staatskapitalisme was, gevestigd op basis van de maximale uitbuiting van arbeid en gesteund door Russische bajonetten, werd elke dag ervaren als een nachtmerrie door hand- en hoofdarbeiders. Iedereen werd omringd door een wolk van verklikkers, in de gaten gehouden door de geheime politie en velen hadden als "parasitaire" of "contrarevolutionaire" elementen al kennis gemaakt met de "volkskerkers", zo niet van de martelingen van de nieuwe "Heilige Inquisitie".

² Zoals Bela Kun zei op 14 mei 1919: "De machinerie van onze industrie is gebaseerd op de vakbonden. Deze moeten meer geëmancipeerd worden en worden omgevormd tot machtige ondernemingen die de meerderheid, en vervolgens alle, individuen in dezelfde industrietaak zullen omvatten... Het vakbondswerk is nog nooit zo belangrijk geweest als nu. Haar karakter is niet politiek; haar missie zal zijn om de productie te organiseren en te controleren". (Dauphin-Meunier, Achille, *La Commune hongroise et les anarchistes, 21 mars 1919-7 août 1919*, Librairie internationale, Parijs, 1926: <http://kropot.free.fr/CommHongrie.htm>)

De grote massa van arbeiders van hand en hoofd leefden in werk- en woonomstandigheden die deden denken aan de ergste periode van kapitalistische accumulatie in de 19e eeuw: in een staat van uitputting die niet alleen werd verergerd door ondervoeding en gestaag stijgende werktempo's, maar ook door de dagelijkse angst om te worden aangeklaagd. Achter de façade van gelijkheid van het regime gingen de ergste corruptie, chantage en sociale onrechtvaardigheid schuil. Deze situatie was niet ongelijk aan die van de arbeiders in de "Derde Wereld" en zelfs in de meest ontwikkelde kapitalistische landen, die de wereld regelmatig herinneren aan hun uitgebuite staat door middel van sociale explosies die zowel tegen "hun staat" als tegen hun sociale "verdedigers" zijn gericht.³

a) Poznań (Polen)

Daarom was het sinds de dood van Stalin onvermijdelijk dat de zeer sterke ontevredenheid van de arbeiders in het Oosten, evenals die van de intellectuele lagen die weigerden de ideologische huurlingen van de staat te worden, zich op klaarlichte dag zou manifesteren. De gebeurtenissen van oktober 1956 in Hongarije vonden hun oorsprong in Polen. In juni gingen arbeiders van een locomotief- en wapenfabriek in Poznań spontaan in staking om hogere lonen, lagere prijzen en verlaging van het arbeidstempo te eisen. Onderhandelingen met de fabrieksdirectie liepen op niets uit, dus gingen de arbeiders massaal de straat op en raakten al snel gepolitiseerd. Ze eisten "brood en vrijheid" en de "afschaffing van stukloon", onder het geroep van "Russen eruit!!!", een slogan gemodelleerd (en aangepast) naar de "VS ga naar huis!"-leuze gebruikt aan de "andere kant". Je hoort ook "geef ons religie terug".

De troepen van de Russische staat die de stad omsingelden, grepen uit voorzichtigheid en zeker op bevel niet in. De Poolse tanks grepen in en deden geweldig werk, in een patriottische geest die nog stamt uit de periode van maarschalk Pilsudski: de ongewapende arbeiders werden met bloedvergieten verpletterd. Alle solidariteitsstakingen die spontaan uitbraken in andere Poolse steden werden snel neergeslagen.

Het Poolse staatsapparaat aarzelde. De meest onbuigzame stalinisten, de "Natolin-groep", dreigden met een militaire staatsgreep waarbij "de staatsraison op brute wijze ten uitvoer moet worden gelegd" en een "uitzonderingstoestand" moet worden gevestigd. Naar aanleiding van de leuze "geef ons de religie terug" werden deze woorden uitgesproken door een schrijver, een voormalige "gerecyclede" fascist en leider van de katholieke Pax-beweging. De hele zaak werd gezegend met de traditionele antisemitische smurrie van zowel het nationale stalinisme als een Pools extreemrechts dat zich snel had geschaard achter de "gespierde" opvatting van de "socialistische staat".⁴

De Poolse heersende klasse schrok. De staatspartij besloot dat er meer flexibiliteit nodig was om te voorkomen dat sociale onrust zou leiden tot radicalere politieke en sociale eisen. De secretaris-generaal van de partij, Edward Ochab, sprak plotseling zijn "begrip" uit: driekwart van de arbeiders in Poznań had inderdaad te lijden gehad onder een daling van hun reële lonen, met verhogingen van de productietarieven voor een dalend stukloon.⁵ Er zou dus verandering komen op het toneel van een politiek theater waarvan de gordijnen volledig waren gevallen.

³ Bijvoorbeeld de stakingen van 1955 in Nantes en Saint-Nazaire in Frankrijk. Zie. het tijdschrift *Agone*, nr. 33, *Le syndicalisme et ses armes*, Marseille, april 2005.

⁴ Fejtö (François), *Histoire des démocraties populaires. 2. Après Staline 1953/1971*, Seuil, Paris, 1972, p. 107. Generaal Jaruzelsky vergat niet de waardevolle "les" die hij van zijn voorgangers had gekregen: hij verklaarde de staat van oorlog om een einde te maken aan de formidabele arbeidersbeweging van augustus 1980.

⁵ Anderson (Andy), *Hongrie 1956*, ed. Spartacus, Parijs, 1975, p. 46-49, voor de Poolse gebeurtenissen. Voor een Engels origineel zie <https://libcom.org/article/hungary-56-andy-anderson>

Gomulka, die als "liberaal" werd beschouwd omdat hij als "partijopposant" gevangen was gezet door het stalinistische regime, werd weer opgenomen in de partij. Breed gesteund door de meerderheid van de bevolking, die in hem een redder zag, werd hij op 19 oktober al snel benoemd tot secretaris-generaal van de partij. Russische pantsereenheden trokken vervolgens op naar Warschau. De Sovjets eisten dat hun marionet, de Poolse minister van Defensie, de Russische maarschalk Rokossovski⁶ zou aanblijven, wat Gomulka weigerde, bereid tot een krachtmeting. Uit angst voor een oorlog tussen Polen en Rusland moest het Kremlin toegeven. Rokossovski moest Polen verlaten en werd Sovjet-minister van Defensie. Polen was te belangrijk in het Warschaupact, dus was het beter om toe te geven en "een Poolse manier" te laten ontwikkelen.

Deze poging om het staatsapparaat en zijn radertje in het wiel, de Communistische Partij, niet te "liberaliseren" maar eerder te "nationaliseren", door te steunen op brede steun van de bevolking, was dus geslaagd. Gomulka riep al snel de hulp in van de katholieke kerk, die hem hielp om "de gemoederen tot bedaren te brengen" door een grote nationale bedevaart te organiseren om eer te bewijzen aan de "Zwarte Madonna" van Czstochowa en daarmee aan "de duizend jaar oude Poolse natie". De situatie van de Partijstaat stabiliseerde zich, waardoor "de Poolse weg naar het socialisme" werd geopend, een "nationalisatie" van het Poolse staatskapitalisme, zonder Russische tanks.

b) Het geval Hongarije

De situatie was heel anders in Hongarije, waar de revolutionaire traditie van het verleden veel meer aanwezig was en waar intellectuelen en arbeiders sneller "overschakelden van het wapen van de kritiek" naar "de kritiek van de wapens".

De agitatie tegen het extreem stalinistische regime van Rákosi ontwikkelde zich vanaf april 1956, toen de Petöfi-kring werd opgericht, bestaande uit studentleden van de communistische jeugd. Deze kring, die de grootste nationale dichter als mascotte had aangenomen, was in staat om talrijke brochures te publiceren en vele bijeenkomsten te houden, die niet alleen opriepen tot meer literaire vrijheid, maar ook tot de bestraffing van degenen die de minister van Binnenlandse Zaken, László Rajk, in 1949 tot de galg hadden veroordeeld, en bovenal tot het beëindigen van de politierreur van het regime. Rákosi werd op 18 juli gedwongen af te treden na een Russisch-Joegoslavische overeenkomst die tot doel had de hele regio te stabiliseren tijdens het proces van "de-Stalinisatie".

Vanaf september, in het kielzog van de Poolse gebeurtenissen, begonnen de Hongaarse arbeiders te ageren en eisten een "effectief arbeiderszelfbeheer" in de fabrieken, naar het voorbeeld van een "Joegoslavisch model", dat niet echt revolutionair was.⁷ De Petöfi-kring en de Schrijversbond namen deze slogans over en eisten vervolgens de herintegratie in de partij van Imre Nagy, die het land van 1953 tot 1954 had geregeerd, als onderdeel van een tijdelijke "de-Stalinisering". Beiden eisten een "Hongaarse weg naar het socialisme" en voerden campagne tegen de ongelijke economische verdragen die met de USSR waren gesloten, in het

⁶ Maarschalk Constantin Rokossovski (1896-1968) was een Russisch burger van Poolse afkomst die sinds 1949 de Poolse minister van Defensie was. Het was Edward Ochab (1906-1989), en dus de leiding van de Poolse Communistische Partij, die de Russische maarschalk had gevraagd om in te grijpen tegen de opstandelingen in Poznań.

⁷ Anderson (Andy), *Hongrie 1956*, ed. Spartacus, Parijs, 1975, p. 57-60. Volgens Anderson "gaf de eis tot zelfbeheer ... het een revolutionair randje in de waarste zin van het woord". Het is veelzeggend dat de filosofe Hannah Arendt in een studie over de Hongaarse revolutie van mening was dat "er nu in Joegoslavië geen systeem van raden en geen vrije arbeidersraad is" (*Die Ungarische Revolution und der totalitäre Imperialismus*, Piper, München, 1958, p. 40).

bijzonder voor de exploitatie van de strategische uraniumvoorraden die in Zuid-Hongarije waren ontdekt.

Geconfronteerd met de onrust en onder druk van de USSR vloog Ernő Gerő, algemeen secretaris van de partij en Rákosi's voormalige rechterhand, na besprekingen met zijn bazen in het Kremlin naar Belgrado om Tito te ontmoeten en voorbereidingen te treffen voor een mogelijke verandering in het hele apparaat, dat begon te wankelen.

De Hongaarse oktober: oproer, opstand en revolutie

De studenten van de Petöfi-kring riepen in plakaten op tot een demonstratie van "solidariteit met Polen", die ze op 23 oktober op de muren van Boedapest plakten. De manifestatie voor het standbeeld van de Poolse generaal Joseph Bern, held van de Hongaarse revolutie van 1848, werd eerst verboden en uiteindelijk toegestaan. Dit studentenmilieu was volledig toegewijd aan een sterk patriottistische ideologie en riep op tot het in ere herstellen van de Hongaarse nationale vlag van 1848 en de invoering van patriottische feestdagen die verbonden waren aan deze daad van het "stichten" van de "Hongaarse natie"...

Al snel stroomden massa's arbeiders toe en vormden een aaneengesloten menigte die wachtte op "iets heel groots, iets heel belangrijks" dat zou plaatsvinden.⁸ Een menigte jongeren baande zich een weg naar het stadspark, waar een enorm standbeeld van Stalin tot algemene hilariteit in stukken werd geslagen en vervolgens symbolisch voor het Nationaal Theater werd geplaatst, met het verkeersbord: "doodlopende straat".

Op dezelfde dag keerde Gerő terug uit Joegoslavië, waar hij de goedkeuring van Tito had gekregen van de man die hij ooit een "fascistische hyena" en een "contrarevolutionair" had genoemd. Gerő moest een nieuwe regering vormen, met daarin Imre Nagy.

Zodra hij terugkeerde, sprak Gerő, ervan overtuigd dat de USSR en Joegoslavië hun krachten hadden gebundeld om een "zachte" verandering teweeg te brengen, verschillende keren op de radio. Om 20.00 uur hekelde hij de protestbeweging als "fascistisch" en contrarevolutionair. Zijn taal typerend voor de paniecreactie van de vertegenwoordigers van de heersende klasse op elke sociale opstand: de demonstranten zijn niets anders dan "uitschot" en "schurken". Dat is tenminste wat de demonstranten, zowel studenten als arbeiders, meenden te begrijpen.⁹

Wat de overgrote meerderheid van de Hongaarse arbeiders niet wist, was de rol van "bloedhond" die dezelfde Ernő Gerő al had gespeeld tijdens de revolutie in Spanje, een revolutie die hij haatte als de zonde.¹⁰ Onder de naam "kameraad Pedro" trad hij op als agent van de NKVD (de Russische geheime politie) en was hij officieel een "militant" van de Catalaanse stalinistische partij (PSUC). Gerő had rechtstreeks deelgenomen aan de ontvoering

⁸ Fejtő (François), op. cit. p. 122.

⁹ Molnár (Miklós), *Victoire d'une défaite. Boedapest 1956*, Fayard, Parijs, 1968, p. 129. Deze dictatoriale stijl van toespraken wordt regelmatig nagevolgd door de heersende klassen, zoals de Franse minister van Binnenlandse Zaken (Nicolas Sarkozy), van Hongaarse afkomst, die in oktober 2005 de Franse voorsteden in brand stak door te beweren dat het noodzakelijk was om een einde te maken aan het "gespuis" en het "uitschot" uit de arme woonwijken "met de *Kärchter* weg te spuiten" die bevolkt worden door werklozen, meestal van immigrantenafkomst. De *Kärchter* is een krachtig Duits huishoudelijk en industrieel apparaat dat wordt gebruikt om auto's en gebouwen schoon te maken.

¹⁰ De Duitse sociaaldemocraat Gustav Noske, benoemd tot minister van Oorlog en verantwoordelijk voor de liquidatie van de "Spartakus"-beweging in Berlijn in januari 1919, verklaarde: "Iemand moet de bloedhond zijn". De leider Friedrich Ebert bekende op zijn beurt: "Ik haat de revolutie als de zonde".

en executie van POUM-leider Andrés Nin, na het neerslaan van anarchistische en POUM-opstandelingen in Barcelona in mei 1937.¹¹ Hij was dus een "man met ervaring".

Gerö's opzettelijk provocerende toespraken veroorzaakten een vuurstorm. Bij het verlaten van het radiogebouw werd hij bijna gelyncht door de menigte en hij slaagde erin het parlement te bereiken, waar de Hongaarse Communistische Partij vergaderde. Hij riep het Centraal Comité bijeen, verklaarde zich bereid om Nagy tot voorzitter van de Raad te benoemen en riep de Sovjettroepen in.

Schoten kwamen uit het radiogebouw, het symbool van de macht, waarschijnlijk afgevuurd door het detachement van de gehate politieke politie: de ÁVH.¹² De Hongaarse troepen die werden gestuurd om een eind te maken aan wat de opstand der woede werd, verboederden zich met de opstandelingen en gingen op in de menigte, waarbij wapens van hand tot hand gingen. Kort daarna arriveerden arbeiders in vrachtwagens met kisten munitie. De belegering van het radiostation begon en de opstand verspreidde zich als een lopend vuurtje door de stad.

Sovjettroepen grepen in op de ochtend van de 24e en openden het vuur in verschillende wijken van Boeda en Pest: 350 lichamen bezaaiden de straten van de hoofdstad en enkele duizenden gewonden werden verzameld in ambulances die op hun beurt werden beschoten door de mannen van de geheime politie, de ÁVH, de Praetoriaanse Garde van het stalinistische regime.

Imre Nagy werd benoemd tot premier, terwijl Gerö op zijn post bleef als "eerste partijsecretaris". Nagy kondigde de staat van beleg af¹³ en beloofde al snel amnestie en "een plan voor zo snel mogelijke democratisering", als de opstandelingen de wapens neerlegden. Maar de opstand won terrein: sterke bataljons arbeiders uit het industriegebied, studenten, soldaten en jonge cadetten kwamen samen. Veel leden van de ÁVH werden door de opstandelingen geëxecuteerd.

Tijdens de gevechten tegen de ÁVH en de Sovjetstrijdkrachten, die tot 29 oktober duurden, lie[en de massa van de Hongaarse soldaten, en zelfs de officieren en de strijdkrachten van de gemeentepolitie, over naar de opstandelingen binnen en openden het vuur. De onthutste Sovjettroepen aarzelden en sommige tankbemanningen mengden zich onder de demonstranten. Sommigen deserterden en namen zelfs aan de zijde van de arbeiders deel aan de gevechten.

Het werd nog veel erger voor de autoriteiten toen de 50.000 arbeiders in de metaalfabriek op het eiland Csepel, aan de Donau ten zuiden van Boedapest, in beweging kwamen. Rood Csepel,

¹¹ Zie Maria Dolores Genovés, *Operación Nikolai o el asesinato de Andreu Nin*, in *Història política, Societat i Cultura dels Països catalans*, Barcelona, 1998. Zie ook: Agustín Guillamón, *La NKVD y el SIM en Barcelona. Algunos informes de Gerö ("Pedro") sobre la Guerra de España*, in *Balance*, Barcelona, 2000.

¹² Államvédelmi Hatóság (Staatsveiligheidsagentschap) of ÁVH was de naam van de politieke politie. Het hoofdkwartier van de ÁVH, gelegen aan de Andrásylaan 60 in Boedapest, was het voormalige hoofdkwartier van de Hongaarse Hitlerpartij. Het was uitgerust met martelkamers en een galgenkamer. Sinds februari 2002 is het een museum: het "Huis van Terreur". Het museum werd opgericht door de ultraconservatieve regering van Viktor Orbán, die samen met Fidesz (Hongaarse Burgerunie) een coalitie leidt van "liberalen" die heimwee hebben naar het fascistische en antisemitische tijdperk van admiraal Horthy. Admiraal Horthy, leider van de contrarevolutie na 1919, onaantastbaar dictator en bondgenoot van Hitler, wordt beschouwd als oorlogsmisdadiger en draagt een zware verantwoordelijkheid voor de genocide op ongeveer 400.000 Hongaarse Joden. Het *Holocaust Memorial* in Boedapest, geopend in 2004, geeft een precies beeld van de massamoorden op de Joodse en Roma-gemeenschappen door de ideologische voorvaders van Fidesz en vooral Jobbik, wiens militie - de Hongaarse Garde - de erfgenaam is van de nazi-fascistische Pijlkruisen.

¹³ Een decreet, ondertekend door "Imre Nagy, Minister-President", kondigt "de staat van beleg af in het geval van de volgende misdaden: subversieve activiteiten, rebellie, aanzetten tot rebellie, brandstichting, bezit van explosieven of het verboden gebruik ervan, geweld tegen ambtenaren of burgers, bezit van verboden wapens. Op alle misdaden die onder de staat van beleg vallen, staat de doodstraf. Het lijkt erop dat Nagy het decreet niet zelf heeft ondertekend, althans dat beweerde hij. (Fejtő, Ferenc, *La révolte de la Hongrie d'après les émissions des radios hongroises, octobre-novembre 1956*, Ed. Pierre Horay, Parijs, 1957, p. 20).

het "Billancourt" [Parijs' industriegebied; vertaler] van Boedapest, marcheerde naar Boedapest. De arbeiders van Rood Csepel besloten het hoofdkwartier van de Communistische Partij te bestormen om er het hoofdkwartier van het Revolutionaire Comité van Boedapest te vestigen. Ze kwamen niet met lege handen: ze hadden kisten munitie en wapens bij zich.

"Orde" heerste niet in Boedapest, noch in de rest van het land.¹⁴ Net als in 1848 tijdens de "Lente van de Volkeren" en in 1918 na de nederlaag van het Oostenrijks-Hongaarse leger, ging staat Hongarije in brand. De opstand leek een nationalistisch, "achttienachtenveertig"-aspect te krijgen, een strijd voor nationale emancipatie, met de Hongaarse vlag in de hoofdrol.

Maar dit was geen nieuw 1848. Op 26 oktober waren de rellen wijdverspreid en hadden ze al de vorm aangenomen van een sociale opstand. Het tweekoppige apparaat van partij en staat was ingestort.

Profiterend van het machtsvacuüm vormden de opstandelingen, nadat ze de ÁVH-troepen hadden geconfronteerd, vernietigd of ontwapend en vervolgens ontbonden, overal (in Miskolc, Pécs, Győr, Szeged, enz.) raden van arbeiders- en intellectuelen of revolutionaire comités. Overal brak spontaan de algemene staking uit. Er ontstond een "dubbele macht", met als enige verschil dat de arbeidersraden en de verschillende "revolutionaire comités" feitelijk alle macht in handen hadden. De macht van de raden, die verschillende vormen aannam (zie p. 11), was de enige die erkend werd door de arbeiders en de studenten en intellectuelen die haar steunden. En deze nieuwe macht had de beschikking over de radiozenders die ze in beslag hadden genomen, die echt nieuws uitzonden en vooral zowel politieke als militaire leuzen verspreidden die de revolutionaire gezindheid vrij goed weergaven. Bepaalde "revolutionaire comités", van weinig betekenis, vooral in de buurt van de Oostenrijkse grens, toonden een nationalistische geest, uiterst pro-Amerikaans, die de communiqués leek te kopiëren van Radio *Free Europe* in München, gesubsidieerd door de CIA.

Het staatsapparaat en de stalinistische partij proberen zich te herstellen en bereiden de contrarevolutie van binnenuit en buitenaf voor

Een contrarevolutie kwam niet alleen van buitenaf, in het geval van Hongarije in de vorm van Russische T34 tanks. Ze zou gebaseerd zijn op de houding van het nieuwe nationale staatsapparaat onder leiding van premier Imre Nagy en János Kádár, die eindelijk Ernő Gerő als het hoofd van de partij had vervangen en de kant koos van "het opstandige volk".

Het was niet meer mogelijk om op te roepen om weer aan het werk te gaan en de wapens in te leveren, omdat de arbeidersraden zich hier met hand en tand tegen verzetten zolang er nog Sovjettroepen aanwezig waren. Sterker nog, in sommige steden hadden de raden al besloten dat alleen de sectoren bevoorrading, gezondheidszorg, transport en bewapening onmiddellijk weer aan het werk zouden gaan, terwijl ze vertrouwen uitspraken in de nieuwe regering, zij het met veel wantrouwen.¹⁵ Alleen de studenten en intellectuelen waren enthousiaster en klampten

¹⁴ Het dagblad van de Franse Communistische Partij, de meest stalinistische van de westerse stalinistische partijen, jubelde: "De orde is hersteld in Boedapest" (*Humanité*, 25 oktober 1956).

¹⁵ Op 28 oktober eisten de 30.000 mijnwerkers van Balinka - met een sterk accent van proletarische humor - dat de Russische troepen Hongarije zouden verlaten "onder de bescherming van de *witte vlaggen*" (De witte vlaggen waren niet alleen het symbool van overgave, maar ook van *contrarevolutie*. Ph.B.), dat ze graag "een door de opstandelingen als *erkende* lijst van ministers" zouden accepteren, maar dat ze verwachtten dat Imre Nagy "zou bewijzen dat hij het land uit de afgrond *wil* en *kan* trekken". *La révolte de la Hongrie d'après les émissions des radios hongroises*, op. cit. p. 75. (Cursivering toegevoegd).

zich als in een mythe vast aan de naam van Imre Nagy, die werd voorgesteld als een goedgeluimde kerstman van de natie, wiens zak zwaar beladen zou zijn.¹⁶

Op 29 oktober werd op Radio Boedapest aangekondigd dat er een "voorlopig nationaal comité" was gevormd, belast met de vorming van nationale gardes. Deze gardes, die verre herinneringen aan 1830 en 1848 leken op te roepen, zouden alle opstandelingen bijeenbrengen, die hun wapens niet zouden hoeven in te leveren en zich zouden verenigen met de soldaten, officieren en gemeentepolitie die aan de opstand hadden deelgenomen. Twee dagen later verkondigde een oproep van de "revolutionaire strijdkrachten" en de "revolutionaire raden van het volksleger", medeondertekend door verschillende generaals en kolonels, dat het "vaderland in gevaar" was door externe Russische gevaar en beloofde "volksvreemde elementen en gewone misdadigers te arresteren", zonder te specificeren wie en vooral waar het "volk" begon en eindigde.¹⁷ Het doel was dus om het staatsapparaat opnieuw op te richten, wat uiteindelijk het einde zou hebben betekend van het "gewapende volk" en de volledige ontwapening van de arbeidersraden.

De regering Nagy begrijpt dat het voor het herstel van de "orde" in al zijn vormen noodzakelijk is om volledig tegemoet te komen aan de nationale eisen van de opstandelingen en om een meerpartijenstelsel van nationale coalities te ontwikkelen. Kardinaal József Mindszenty wordt vrijgelaten uit de gevangenis en kan spreken op de radio, waar hij religieuze steun geeft aan de regering.

Bovenal erkende Nagy officieel de arbeidersraden. Hij beloofde hun eisen in te willigen: loonsverhogingen, hogere gezinstoelagen en een wederopbouwprogramma "om de huizen crisis op te lossen"...

Na het einde van de gevechten op 30 oktober leek alles heel snel te gaan. Op 31 oktober kondigden de Sovjets het einde van de bezetting van Boedapest aan. Om 20.00 uur sprak Nagy op de radio voor een neutraliteitsverklaring van Hongarije,¹⁸ dat zich terugtrok uit het Warschaupact. Maar een paar uur later vielen meer dan 200.000 Sovjettroepen Hongarije binnen. Nagy overschreed de Rubicon en stuurde een telegram naar de VN met het verzoek om onmiddellijk in te grijpen. Hij vormde ook een nationaal coalitiekabinet: drie communisten (Imre Nagy, Kádár en generaal Pál Maléter), drie leiders van de kleine boerenpartij, de leider van de nieuwe Petöfi-partij, bestaande uit schrijvers, en drie leiders van de socialistische partij, van wie er één onmiddellijk naar Wenen vertrok om de zegen van de Socialistische Internationale te ontvangen. Niettemin verklaarde Nagy zich tijdens een vergadering van het kabinet Nagy bereid om zijn telegram aan de VN in te trekken als de Sovjettroepen zich zouden terugtrekken.¹⁹

¹⁶ De studenten "behandelden hem als een almachtige kerstman die in een oogwenk duizend fouten uit het verleden kon herstellen, de onmiddellijke terugtrekking van de Russen kon bewerkstelligen, Hongarije in een land van melk en honing kon veranderen, prijzen kon verlagen, lonen kon verhogen, land kon herverdelen, iedereen gelukkig kon maken, democratie en totale vrijheid kon creëren". François Fejtö, *Boedapest 1956*, coll. *Archives*, Julliard, Parijs, 1966, p. 217.

¹⁷ *Documents, récits et textes sur la révolution hongroise*, Socialisme ou Barbarie, Parijs, maart-mei 1957, pp. 85-86.

¹⁸ Oostenrijk was 18 maanden eerder neutraal verklaard door zowel het Amerikaanse als het Russische blok. Op 15 mei 1955 ondertekenden de ministers van Buitenlandse Zaken van de USSR (Molotov), het Verenigd Koninkrijk (Macmillan), Frankrijk (Antoine Pinay) en de Verenigde Staten (Dulles) de tekst van het Staatsverdrag van Neutraliteit met de Oostenrijkse minister van Buitenlandse Zaken, Leopold Figl. Oostenrijk verklaarde zich neutraal en de bezettende Sovjet-, Britse, Franse en Amerikaanse troepen zouden het land enkele maanden later verlaten.

¹⁹ Glatz (Ferenc), *A kormány és a párt vesetö szerveinek dokumentumaiból, 1956, octóber - 23, november - 4*", in *História* 11, nrs 4-5, Boedapest, 1989.

Nagy was toen zeker van Kádár, die zichzelf voorstelde als zijn "vriend".²⁰ Op 1 november verheerlijkte Kádár de opstand, klaagde het "politieke gangsterisme" van het oude regime aan en vertelde dezelfde dag aan de Russische ambassadeur Andropov dat hij indien nodig de straat op zou gaan en "ongewapend" tegen hun tanks zou vechten.²¹ Daarna verdween hij op mysterieuze wijze voor de Russische ambassade, en bereikte de grens met de Sub-Karpaten van Oekraïne. De dag voordien was hij in het geheim door de Sovjetregering "aangesteld" om een "voorlopige revolutionaire regering" te vormen.²²

Dezelfde dag kreeg Nagy de steun van de meeste arbeidersraden in Boedapest en de provincies. Het stakingsparool werd opgeheven en de volgende dag gingen de arbeiders in Csepel weer aan het werk. De regering Nagy leek er dus in geslaagd te zijn om de "orde" te herstellen.

Maar op 3 november werd Boedapest volledig omsingeld door Russische tanks. In de ochtend van 4 november werd Boedapest aangevallen. Istvan Bibó, vertegenwoordiger van de Nagy regering, deed een dringende oproep via de radio, niet aan de opstandige arbeiders maar aan de VN-parachutisten (*sic*) om het "Hongaarse vaderland" te "redden":

"Dit is Hongarije. Van de laatste radiozender richten wij ons tot de Verenigde Naties: vanochtend vroeg hebben Sovjettroepen een algemene aanval op Hongarije ingezet. Wij vragen u onmiddellijk hulp te sturen in de vorm van para-troepen naar de provincies ten westen van de Donau".²³

De interventie van Russische tanks in heel Hongarije en vooral in Boedapest in de nacht van 3 op 4 november was overeenkomstig de angst van de Russische heersende en bezittende klasse. Deze gaf het bevel om Boedapest met aanzienlijke middelen aan te vallen: 6.000 tanks en 200.000 manschappen.

Deze angst werd gedeeld door het China van Mao Tse-tung en Chou-en-Lai, maar ook door het Joegoslavië van Tito, dat een grote Hongaarse minderheid had in Vojvodina, en uiteindelijk de verplettering van de tweede opstand goedkeurde.²⁴ Ze hadden allemaal het schrikbeeld voor ogen van het verdwijnen van de *gletsjer* (de "volksdemocratieën") en geloofden dat ze getuige waren van het begin van het uiteenvallen van hun "Rijk", om nog maar te zwijgen van het gevaar op korte termijn van een sociale "besmetting" door de arbeidersraden.

Maar deze angst werd ook gedeeld door de Westerse mogendheden. We weten nu dat de Amerikaanse "neutraliteit" op 22 oktober geheel was afgesproken in contact met Russische diplomaten. Aan de andere kant bezegelde de Frans-Britse interventie in het Suezkanaal vanaf 29 oktober in bloed de Heilige Alliantie van alle imperialisten om de Orde van Jalta en Potsdam te handhaven.

Nadat de Russische heersende klasse had gedaan alsof ze via haar eigen gezanten (Souslov, Mikoyan en Andropov) een dialoog aanging, en ze nog de dag ervoor een terugtrekking van de troepen had beloofd, en nadat ze uiteindelijk de militaire leiders die zich achter de opstand hadden geschaard (zoals kolonel Pál Maléter, die de "nationale held" van het moment was geworden) in de val had gelokt, gaf ze uiteindelijk het woord aan de wapens. Verschillende Sovjetdivisies, bewapend en bevoorrad als in oorlogstijd, vielen bij zonsopgang aan. De "hypermoderne" T 34 tanks waren uitgerust met gyroscopische stabilisatoren waardoor ze al

²⁰ De term "vriend" doet denken aan de term waarmee Allende generaal Pinochet aanduidde, die hij kort voor de staatsgreep van 11 september 1973 had benoemd tot hoofd van het Chileense leger.

²¹ Fejtő (François), *Budapest 1956*, op. cit. p. 241.

²² Cf. *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 5, Washington, lente 1995, pp. 53-55.

²³ Sándor Kopácsi, *Au nom de la classe ouvrière: les mémoires du préfet de police de Budapest en 1956*, Parijs, Robert Laffont, 1979.

²⁴ Jean-Baptiste Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Dalloz, Parijs, 1978, p. 584.

rijdende fosforgranaten konden afvuren die even vernietigend waren als napalm . Hun opmars werd ondersteund door bombardementsvliegtuigen. Elk gebouw van waaruit werd gevraagd door opstandelingen, werd onmiddellijk vernietigd.

De militaire verplettering van het verzet en de instelling van een door Kádár geleide "revolutionaire arbeiders- en boerenregering" die in Russische bestelwagens was teruggekeerd, bracht geen einde aan de macht van de raden. De raden erkenden alleen de "macht" van Nagy, die zijn toevlucht had gezocht in de Joegoslavische ambassade. Ze riepen op tot stakingen, die overal werden gevolgd. Het staatsapparaat dat de Russen en Kádár opnieuw wilden opbouwen, kon niet dat van Rákosi zijn. Het grootste probleem voor Kádár en de Russische heersende klasse was daarom de vernietiging van de arbeidersraden, in de wetenschap dat een algemene staking alle voedselbronnen zou uitputten waarop een toch al uitgeputte bevolking kon rekenen.

Arbeidersraden tijdens en na de opstand

Zonder het spontane optreden van de arbeidersraden zou de revolutie in Hongarije niet meer zijn geweest dan een democratische revolutie die zou hebben geleid tot een reorganisatie van het staatsapparaat in de stijl van Gomulka. Het waren de arbeidersraden, en niets anders, die de Hongaarse Oktober zijn betekenis gaven, namelijk die van een poging tot proletarische revolutie die snel, maar moeizaam, met geweld werd neergeslagen en uiteindelijk verstikte door isolement en demoralisatie.

a) De vorming van raden vóór 4 november

Op 24 oktober waren overal in Hongarije arbeidersraden opgericht. Ze vervingen onmiddellijk alle machtsorganen van het oude regime, nadat ze de ÁVH-troepen hadden uitgeschakeld die de officiële gebouwen bezetten.

Zij waren niet de enige machtsorganen. Naast of buiten hen verschenen verschillende opstandige organen onder verschillende benamingen, meestal gebaseerd op nationale identiteit: Revolutionaire Raad, Nationale Revolutionaire Raad, Arbeiders- en Soldatenraden, Revolutionaire Arbeidersraad, Nationaal Revolutionair Comité, Nationale Raad, Nationaal Comité, Socialistisch Revolutionair Comité, zelfs Arbeidersgemeenteraad.²⁵ Er waren zelfs "revolutionaire studentenparlementen", waarvan sommige nauw samenwerkten met de fabrieksraden.

Het idee om arbeidersraden te vormen was in feite al lang voor de opstand gepropageerd, maar in de Nagy-kringen van de Hongaarse Communistische Partij, die voorstander waren van het "Joegoslavische model van zelfbeheer". Op 25 oktober probeerden de vakbondsleiders, in samenwerking met het partijapparaat, een arbeidersraad op te richten in een grote fabriek in Boedapest. In feite "had de Nationale Raad van Vakbonden net een initiatief genomen, goedgekeurd door het Centraal Comité van de Partij, op grond waarvan in elke fabriek een arbeidersraad zou worden gevormd, zodat de arbeiders meer inspraak zouden hebben in het bestuur van het bedrijf en de fabrieken echt zouden kunnen leiden".²⁶ Het doel van de nieuwe regering was ervoor te zorgen dat de nieuwe raden in de fabrieken zouden worden opgericht "met de hulp van de vakbondsorganen".²⁷

²⁵ Fejtö (François), *Budapest 1956*, p. 157.

²⁶ Getuigenis van Ferenc Töke, voormalig vicevoorzitter van de Centrale Arbeidersraad van Groot Boedapest, tijdschrift *Études*, nr. 3, Brussel, 1960.

²⁷ Molnár (Miklós), *Victoire d'une défaite. Budapest 1956*, Fayard, Parijs, 1968, p. 194.

Wat het regime niet had voorzien, was dat de arbeiders op magische wijze honderden fabrieksraden zouden vormen en zo niet alleen het bestuur van het bedrijf maar ook de lokale en regionale economie in handen zouden krijgen.

Behandeld als "contrarevolutionairen" uit het verleden door stalinistische partijen over de hele wereld, bestonden de arbeidersraden voornamelijk uit jongeren onder de dertig, vaak met "partijlidmaatschapskaarten" op zak, die hen in feite het alleenrecht op werk gaven. Met de revolutionaire gebeurtenissen was de Staatspartij, waarvan alle arbeiders afhankelijk waren om werk te krijgen, ingestort: van 900.000 leden aan de vooravond van de opstand, had ze officieel negen tiende van haar leden verloren in december 1956.

Hoe functioneerden deze raden, wie waren hun leden en wat waren hun doelen?

In tegenstelling tot wat het partijapparaat en de nieuwe regering Nagy-Kádár hadden verwacht, werden de verkiezingen voor deze raden niet georganiseerd door de vakbonden of door welke partij dan ook. De verkiezingen, die midden in de gevechten plaatsvonden, werden gehouden met respect voor de arbeidersdemocratie: de datum van de verkiezingen werd meermaals aangekondigd, iedereen werd uitgenodigd om te spreken en kandidaten voor te dragen die in de eerste plaats werden beoordeeld op hun bekwaamheid, moed en vastberadenheid, en hun vroegere en vooral huidige activiteiten. De verkiezingen moesten representatief zijn voor de meerderheid: tussen 50% en 70% van het fabriekspersoneel was vertegenwoordigd. De verkozenen werden verkozen in hun hoedanigheid van werknemers - arbeiders, technici of technici - en niet als afgevaardigden van partijen of vakbonden.²⁸

De belangrijkste bestaansreden van de arbeidersraden was het leiden van de staking, op basis van een reorganisatie van het economisch beleid: ze bleven de lonen betalen, die ze trouwens hadden verhoogd, en verleenden onmiddellijke hulp aan de meest behoeftigen; ze organiseerden de bevoorrading door directe handel met de boeren, met behulp van konvooiën vrachtwagens. Voedsel werd op een zeer politieke manier opgeslagen in de fabrieken zelf, die het vervolgens distribueerden.

Het grootste probleem voor de opstandelingen was het coördineren en doen gelden van deze raden in het hele land. Radio Boedapest bevond zich feitelijk in handen van de nieuwe regering van Imre Nagy. Het radiostation verwees naar deze spontane raden als "industriële onrust" en verklaarde vervolgens dat de arbeiders maar één ding wilden: "weer normaal aan het werk gaan".

In de provincies namen de arbeiders, om hun stem te laten horen en zo een orgaan te vinden om hun ideeën en besluiten uit te dragen, verschillende radiostations over en begonnen hun eisen, zoals die in de raden waren uitgewerkt, uit te spreken. De eisen waren politiek en economisch: een algemene amnestie voor alle opstandelingen, de ontbinding van de ÁVH en de terugtrekking van de Sovjet-troepen, burgerlijke vrijheden, arbeidersbeheer van de fabrieken, de oprichting van nieuwe partijen en onafhankelijke vakbonden.

Sommige raden, zoals die van de industriestad Miskolc, waren geradicaliseerd. De raad weigerde de wapens neer te leggen en weer aan het werk te gaan, vormde arbeidersmilities en wierp zich op als een lokale regering die onafhankelijk was van de centrale overheid. Dit was geen op zichzelf staand geval, want in andere grote steden, zoals Győr en Pécs (in Zuid-Hongarije), "bestuurde de arbeidersraad... alles; hij bewapende de strijders, organiseerde de bevoorrading en stelde politieke en economische eisen". Zij waren dus de enige macht.²⁹

²⁸ Pannonicus, *Les conseils ouvriers de la révolution hongroise*, in *Socialisme ou Barbarie*, nr. 21, pp. 105-112.

²⁹ *L'insurrection hongroise*, in *Socialisme ou Barbarie*, supplement bij nummer 20, februari 1957, p. 26.

Wat aan deze raden ontbrak was de vorming van een Centrale Raad, die alleen in Boedapest kon worden opgericht en pas na de militaire nederlaag zou verschijnen. Sommige raden hadden zich gecoördineerd om een nationale revolutionaire commissie op te richten, die het parlement moest vervangen.³⁰

In de korte tijd dat de raden verschenen en functioneerden, bestonden er veel verschillende eisen naast elkaar: socialistische, democratische ("vrije verkiezingen"), nationale ("nationale onafhankelijkheid"), en vooral een terugkeer naar vrede door het vertrek van de bezettingsmacht van de Sovjet-Unie. Voor velen hadden "in de Hongaarse arbeidersraden nationale eisen duidelijk voorrang op economische en sociale eisen",³¹ tenminste tot 4 november.³²

b) Na de militaire nederlaag op 4 november

Tegenover 200.000 Sovjetroepen en duizenden verbeterde gevechtstanks werd het gewapende verzet in het hele land verpletterd. Het duurde echter ruim een week, want het verzet was hevig.

De arbeidersraden waren echter niet verdwenen en bleven de enige erkende autoriteit, degene die het bevel gaf om te staken of weer aan het werk te gaan. De regering van Kádár bestond alleen op papier, de weinige werknemers die zich eraan hadden verbonden, reisden uitsluitend in gepantserde auto's onder Russische escorte. Geen enkele leider die van de raden was "gedeserteerd", zou hebben durven terugkeren naar de productielocaties. De Hongaarse socialistische arbeiderspartij, nu geleid door Kádár (die ervoor had gezorgd het bijvoeglijk naamwoord "communistisch" te schrappen), was een lege huls, met geen andere leden dan de repressiekrachten.

In de provincies waren boeren- en landarbeidersraden ontstaan, die de meerderheid van de Hongaarse bevolking uitmaakten. Hoewel ze de acties van de arbeidersraden steunden en hen bevoorraden vanuit de steden garandeerden, vooral in de strijd tegen het Russische leger, namen ze een patriottische ("ons geliefde vaderland") en sterk corporatistische houding aan als het om hun eigen belangen ging:

"Wij eisen en roepen op tot de oprichting, op nationaal niveau, van een revolutionaire boerenraad, een vertegenwoordiging van de belangen van de boerenstand, zoals een vakbond, via welke de zittende regering kan onderhandelen met de boerenstand en deze laatsten ook kunnen samenwerken met de regering".³³

De arbeidersraden van de provincie Boedapest daarentegen richtten hun hoofd op. De belangrijkste gebeurtenis vond plaats op 14 november, ongeveer 5 dagen na het einde van de gevechten: de districtsraden verenigden zich in een Centrale Raad van Groot Boedapest, die de regering-Kádár nog steeds niet erkenden.³⁴ Maar het had weinig middelen om te communiceren met de provinciale raden, die daarom geïsoleerd bleven. De radiostations die de opstandelingen op 24 oktober in beslag namen, werden snel overgenomen door Russische en AVH-troepen. Ondanks enkele pogingen konden de raden niet over hun eigen informatie- en

³⁰ Arendt (Hannah), *Die Ungarische Revolution und der totalitäre Imperialismus*, Piper, München, 1958, p. 46.

³¹ Arendt (Hannah), *Die Ungarische Revolution und der totalitäre Imperialismus*, Piper, München, 1958, p. 46.

³² Fejtő (François), *Budapest 1956*, op. cit. p. 163.

³³ "Verklaring" van het nationaal comité van het district Zuid-Komáron, 19 november 1956:

www.plusloin.org/textes/hongrie/

³⁴ Zie Balász Nagy, *La formation du conseil central ouvrier de Budapest en 1956, Correspondance socialiste internationale* no. 8, Parijs, 1961.

besluitvormingsorganen beschikken, omdat alle stencilmachines door de Russische strijdkrachten in beslag waren genomen.

De raden, die verbonden waren met de Schrijversbond en de Petöfi-kring, hadden geprobeerd te "onderhandelen" met Kádár, die opgesloten zat in het parlement, door de terugtrekking van de Russische troepen en geheime verkiezingen op basis van meer partijen te eisen, voordat ze de vorming van een regering overwogen die alleen democratisch en socialistisch kon zijn.

De raden hielden vol dat Nagy's re-integratie in de regering-Kádár een eerste vereiste was, ook al had deze op 4 november zijn toevlucht gezocht in de Joegoslavische ambassade. Het antwoord van Kádár was op zich "bewonderenswaardig"; het is een knap geschreven stukje: "Jullie hebben het recht om mijn regering niet te erkennen, het kan me niet schelen. Ik word gesteund door het Sovjetleger, jullie zijn vrij om te doen wat jullie wil. Als jullie niet werken, is dat jullie zaak. Hier in het parlement zullen we altijd eten en licht hebben".³⁵

Hierop volgde nog een reeks onderhandelingen waaruit de vermoeidheid van de arbeiders bleek. Op de belofte van Kádár om "gesprekken met de Sovjets te beginnen", riepen de afgevaardigden op om op 19 november weer aan het werk te gaan. Dit gebeurde niet zonder problemen. Er werden zelfs, in alle naïviteit,³⁶ besprekingen gevoerd met het Sovjet-Hoge Commando, dat Kádár hielp om de meest prominente leden van de raden te arresteren. Deze ogenschijnlijke "dialoog", afgewisseld met arrestaties en verdwijningen van afgevaardigden van de Centrale Raad en theatrale stunts zoals de oprichting door de autoriteiten van een valse Centrale Raad die opriep tot een algemene staking, kon de demoralisatie van de arbeiders alleen maar versnellen, die zich uiteindelijk verraden voelden.

Kádár had beloofd dat er naast de raden, die "erkend" zouden worden en niet meer dan bestuursorganen zouden zijn — behalve in het staatsapparaat, de posterijen en het vervoer — "vrije" vakbonden zouden worden opgericht.

De fabrieksraden die de ruggengraat vormden van de Hongaarse arbeidersraden kwamen al snel oog in oog te staan met de vakbonden die Nagy's regering, en nu Kádár's, probeerden te opnieuw in te stellen.

In een oproep "aan alle fabrieks-, districts- en provinciale arbeidersraden" protesteerde de Centrale Arbeidersraad van Groot Boedapest op een laat tijdstip (27 november) tegen "de stelling van de onlangs gevormde 'vrije vakbonden' dat de arbeidersraden uitsluitend economische organisaties zouden moeten zijn".

In feite voor de laatste keer, uitte de Centrale Raad het wantrouwen van de basis tegenover het herstel van de zogenaamd "vrije" vakbonden, die worden voorgesteld als werkorganen die los staan van de partij aan de macht. In een oproep erkende de Centrale Raad dat alleen vrij individueel lidmaatschap van vakbonden zinvol kon zijn. Het moest "vrijwilligerswerk" zijn, wat betekende dat er moest worden afgestapt van "betaalde vakbondsfunctionarissen". In feite moest de activiteit zowel binnen een fabriekscomité als binnen een arbeidersraad een quasi-revolutionaire activiteit blijven, waar niemand van kon leven: "We willen niet leven van de revolutie en we zullen niet tolereren dat iemand probeert van de revolutie te leven" en in ieder geval "kunnen de vakbonden op geen enkele andere manier behoed worden voor het gevaar van bureaucrativering en vervreemding van het volk".³⁷

³⁵ Getuigenis van Ferenc Töke, reeds vermeld, in Broué et alii, op. cit. p. 251.

³⁶ Broué (Pierre), Marie (Jean-Jacques) en Nagy (Balázs), *Pologne-Hongrie 1956, ou "Le Printemps en Octobre" EDI*, Parijs, 1966, p. 279-285.

³⁷ Pierre (Cornélius Castoriadis), *La révolution prolétarienne contre la bureaucratie*, in *Socialisme ou Barbarie*, nr. 20, dec 1956-feb 1957, p. 170: "De proletarische revolutie tegen de bureaucratie is net begonnen. Voor het

Maar de nederlaag was begonnen en de arbeidersraden begonnen snel al hun inhoud te verliezen. Twaalf dagen revolutie op klaarlichte dag waren niet voldoende om te beweren, zoals sommigen meenden, dat "de proletarische revolutie" net begonnen was, op een "hoger" niveau dan in het verleden.³⁸ De contrarevolutie had in feite gezegevierd: ze was van buitenaf gekomen in de vorm van de Russische tanks, maar moest van binnenuit worden gesteund om het enige alternatief voor de macht te breken dat door de raden werd vertegenwoordigd,³⁹ eerst door de regering van Nagy en Kádár, daarna door die van Kádár, die geen zin hadden om met een alternatieve macht samen te leven, maar ook door een langzame (en ongetwijfeld onvermijdelijke) capitulatie van de arbeidersraden voor de overmacht.

Epiloog: "Overwinning uit nederlaag"?

Het is niet bekend hoeveel strijders er tijdens deze korte revolutie stierven: 20.000, 50.000? De gewonden liepen in de tienduizenden. Na het verpletteren van de revolutie waren er duizenden executies en doodvonnissen, vaak in het geheim uitgevoerd. Het aantal gevangenen en geïnterneerden overschreed de 33.000, wat velen deed denken aan de donkere dagen van de dictatuur van Admiraal Horthy. Duizenden vluchtelingen (200.000) stroomden samen in kampen in Joegoslavië en Oostenrijk, voordat ze naar andere Westerse landen trokken.

De overgebleven arbeidersraden waren geleidelijk geïnfiltreerd en vervolgens met geweld ontbonden door de nieuwe regering Kádár. Desondanks duurde het enkele maanden voordat er "orde heerste in Boedapest" zoals in heel Hongarije. Op 11 en 12 januari 1957 gingen arbeiders op het eiland Csepel - ten zuiden van Boedapest - in staking. De politie greep in en doodde één persoon. Russische tanks omsingelden Csepel, dat zich moest overgeven. In september 1957 ondertekende de regering van János Kádár de officiële ontbinding van de laatste arbeidersraden, die hadden geweigerd om als "Joegoslavische" transmissieriemmen voor het regime te fungeren.

Het doel van de Kadar-regering en van het Russische imperialisme was heel duidelijk: het proletariaat van Hongarije, en ook van Midden- en Oost-Europa, een "les" leren die nog heel lang zou duren. Dit in navolging van het "werk" van M. Thiers en generaal Galliffet tijdens de Parijse Commune, en van de Duitse sociaal-democraten in Berlijn in januari 1919.

Het doel was om de nieuwe generatie arbeiders voor lange tijd te terroriseren. Op 26 december 1956 had Kádár's minister György Marosán (1908-1992) — een voormalig sociaal-democratisch leider — aangedrongen op de noodzaak om **"10.000 arbeiders te doden om de raden te breken"**.⁴⁰

Ondanks de verklaarde wens van de regering om de repressie van de Parijse Commune te "herhalen" - voornamelijk uit angst voor besmetting van de revolutionaire geest in de landen onder de Sovjet-ijskap - heerste er een zeer relatieve "gematigdheid": 500 doodvonnissen (waarvan er 350 werden uitgevoerd). De meeste hiervan waren voor deelname aan de gewapende strijd tegen de Hongaarse en Russische staat. Veelzeggend is dat 3/4 van de veroordeelden jongeren waren, meestal arbeiders van in de twintig. Er waren 35.000 arrestaties

eerst sinds de Spaanse revolutie van 1936 creëert de arbeidersklasse in Hongarije weer haar autonome massaorganisaties. Vanaf de eerste dag staat deze revolutie op een hoger niveau dan voorgaande revoluties."

³⁸ Idem.

³⁹ Hannah Arendt herinnert ons eraan dat in het Duitse verleden "het niet de reactie, maar de sociaaldemocratie was die het radenstelsel liquideerde. En als de reactie er niet was geweest, dan hadden de communisten het zeker gedaan, als ze het roer hadden overgenomen. (*Die Ungarische Revolution und der totalitäre Imperialismus*, Piper, München, 1958, p. 40).

⁴⁰ *Hongrie 1956 : insurrection, conseils ouvriers, question militaire. "Le prolétariat à l'assaut du ciel"*: http://mouvement communiste.com/documents/MC/Booklets/brochure_hongrie_56.pdf

en 22.000 veroordelingen, waaronder 11.000 van meer dan 5 jaar gevangenisstraf. Pas in 1963 werden de meeste gevangenen vrijgelaten onder een amnestie.⁴¹

In 1957 kon de "hervormer" Chroesjtsjov, met voorbijgaan aan "de-stalinisatie" die hij met zijn beroemde (geheime) rapport in gang had gezet, trots verkondigen dat hij als een "echte stalinist" had gehandeld:

"Stalin verpletterde onze vijanden. Ik ben zelf onder Stalin opgegroeid. We kunnen er trots op zijn dat we hebben samengewerkt in de strijd tegen onze vijanden voor de vooruitgang van onze grote zaak. In die zin ben ik er trots op dat we Stalinisten zijn".⁴²

Toen de angst echter toenam en de laars op de nek niet langer voldoende was om de uitbuiting van de arbeidersklasse en de greep van het Russische rijk in stand te houden, kwam er massale economische hulp uit de USSR, Tsjecho-Slowakije en Oost-Duitsland. Het verhoogde de levensstandaard van de Hongaarse arbeiders en Kádár kon een soort "consumentensocialisme" met een "goulashsausje" invoeren. Na in juni 1958 Imre Nagy, Pál Maléter, Miklós Gimes⁴³ en anderen te hebben opgehangen, kon de regering van Kádár zich in de jaren 1960 sterk genoeg achten om eerst een algemene amnestie af te kondigen in 1963 en vervolgens reizen naar het Westen toe te staan, wat onmogelijk was in de andere landen onder de Sovjet-ijkskap.

De stalinistische partijen konden zichzelf officieel "hervormen". Hun leden, die tijdens de revolutie waren ondergedoken, konden weer in het daglicht verschijnen, of traden een tijdje op in de raden onder het label van "vrije vakbonden". Tegelijkertijd kon de toekomstige filosoof en psychoanalyticus Cornélius Castoriadis, leider van de Franse groep "Socialisme ou Barbarie", beweren dat "negenennegentig komma negenennegentig procent van de huidige militanten van de stalinistische partijen door de revolutie teruggewonnen kunnen worden".⁴⁴

De "vrijheidsstrijders", zoals ze genoemd werden, waren in feite strijders in een sociale arbeidersrevolutie die snel neergeslagen werd. Het zou een belediging zijn voor hun nagedachtenis om hen gelijk te stellen aan andere "vrijheidsstrijders" die op hetzelfde moment naar het Suezkanaal werden gestuurd om de belangen van het Franse, Britse en Israëliëse imperialisme te garanderen.

Voor de voorstanders van het economisch liberalisme, zoals de Franse socioloog Raymond Aron, kon het alleen maar gaan om een "anti-totalitaire revolutie",⁴⁵ uiteindelijk gekarakteriseerd door een vervlogen tijdperk, "net zoals revoluties tegen monarchie of absolutisme mogelijk waren" in de negentiende eeuw. Deze revolutie was gericht tegen het "despotisme" van de Russische staat, waarvan hij de economische basis zorgvuldig niet definieerde.

⁴¹ Ibid. Voor de stand van het onderzoek op basis van de enorme documentatie die beschikbaar is op het web, zie: <http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/hirarchivum>, waarvan slechts enkele teksten in het Engels zijn vertaald.

⁴² Jean-Baptiste Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, ibid.

⁴³ Miklós Gimes (1917-1958) was een politieke en persoonlijke vriend van Imre Nagy. Tijdens de revolutie stond hij aan het hoofd van *Szabad Nép* ("Vrij Volk"), dat in dienst stond van de revolutie, en een krant die werd uitgegeven door de oppositieleiden van de Communistische Partij, gegroepeerd in de Liga van Hongaarse Socialisten. Na 4 november werd hij hoofd van de Democratische Onafhankelijkheidsbeweging.

⁴⁴ Pierre Chaulieu (Castoriadis), *La voie polonaise de la bureaucratisation*, in *Socialisme ou Barbarie*, nr. 21, Parijs, maart-mei 1957, p. 76.

⁴⁵ Aron (Raymond), *Une révolution antitotalitaire*, in *La Révolution hongroise. Histoire du soulèvement d'Octobre après les documents, les dépêches, les rapports des témoins oculaires et les réactions mondiales*, Plon, Parijs, 1957. Toch zag Aron op een merkwaardige manier in de Hongaarse revolutie een "beslissende fase in de veroordeling van het sovjetisme door het socialistische idee", waar "arbeiders, intellectuelen, studenten" zich "verenigd hadden gevonden volgens de droom van Marx".

Gefascineerd door de economische vooruitgang van de Westerse wereld, vroegen enkelen zich af of de modernste kapitalistische technologie niet uiteindelijk alle sferen van de civiele maatschappij zou opslokken, tot het punt waarop er een mens zou ontstaan die zeker "geglobaliseerd" was, maar totaal "eendimensionaal". Herbert Marcuse voorspelde in een boek uit 1964, dat voor mei 1968 in Parijs werd gepubliceerd, een tijdperk van totale overheersing:

"... overheersing wordt bestendigd en uitgebreid, niet alleen door technologie maar als technologie, en deze laatste verschaft haar grote legitimatie aan een politieke macht die zich uitbreidt en alle sferen van beschaving in zich opneemt.... De instrumentalistische horizon van de rede opent zich naar een rationeel totalitaire samenleving".⁴⁶

Het was nog maar de vraag of er in een totalitair geworden samenleving alleen maar reden zou zijn om te hopen op periodieke heroïsche opstanden die snel gesmoord of verpletterd zouden worden, vergelijkbaar met de slavenopstanden uit de tijd van Spartacus. Mei '68 zou Marcuse's sombere prognose ontcrachten.

Alle revoluties uit het verleden, zoals de revolutie van de arbeidersraden van 1956, worden vaak voorgesteld als de "nederlaag op weg naar een overwinning",⁴⁷ waarmee lijkt te worden bevestigd wat Rosa Luxemburg in januari 1919, kort voor haar moord, verkondigde:

"Uw 'orde' is op zand gebouwd. De revolutie zal zich morgen reeds 'met luide galm verheffen' en tot Uw schrik onder bazuingeschal verkondigen: Ik was, ik ben, ik zal zijn!"⁴⁸

Maar kan de mensheid vandaag tot in het oneindige wachten op de chiliastische⁴⁹ wederopstanding van een emancipatoire revolutie die uiteindelijk "de overwinning van een nederlaag" zou zijn?

Januari 2006 (herzien: februari 2013), Ph. Bourrinet.

Bron: Ph. Bourrinet, [La Hongrie des conseils ouvriers en 1956](#), 2006 (révision: février 2013). Vertaald in het Nederlands en van kanttekeningen voorzien door F.C. in oktober 2023.

Een aanvulling: Georg Lukács

Georg Lukács (Boedapest, 1885-1971, geldt als de grondlegger van het 'westerse marxisme', lees: de Volksfront-ideologie. Aan de onthullende biografie van Fritz Raddatz ontleen we volgende feiten over zijn weinig verheffende rol in de neergang van de Hongaarse revolutie. Algemeen bekend is dat Lukács in 1956 minister van volksontwikkeling was in de van het Russische leger afhankelijke "regering" Nagy, net zoals hij minister van cultuur was in de Hongaarse Radenrepubliek van 1919. Minder bekend is dat Lukács een toonaangevende rol speelde in de boven genoemde 'Petöfikring' van intellectuelen en studenten die tijdens de opstand van 1956 een 'bemiddelende' rol speelden. Aan de vooravond van de Russische militaire interventie trad Lukács af als minister omdat hij het uittreden uit het Warschaupact veroordeelde als noodlottig. Gearresteerd door Russische troepen, werd hij — waarschijnlijk vanwege zijn internationale roem als filosoof — niet geëxecuteerd en mocht hij, beroofd van alle functies, tot zijn dood in Boedapest leven als privé-geleerde.

De vertaler

⁴⁶ Marcuse (Herbert), *One dimensional man. The ideology of industrial society*, Routledge and Kegan Paul, 1964: <https://www.marcuse.org/herbert/pubs/64onedim/odmcontents.html>

⁴⁷ "Victoire d'une défaite" is de titel van het hierboven geciteerde boek van Miklós Molnár.

⁴⁸ Naar Rosa Luxemburg, *Orde heerst in Berlijn, een keuze uit haar geschriften. Manifesten*, L.J.C. Boucher, Den Haag: <https://www.marxists.org/nederlands/luxemburg/1916/1916pamfletten.htm#b7>

⁴⁹ Afgeleid van Chiliasme, christelijk geloof in de komst van een vredesrijk. Noot van de vertaler.